

av slektskap med andre germanske (nordiske) folk skulle styrkes, og i tråd med dette måtte raselære og rasehygiene straks få noen plass i fagene historie og geografi, og så snart som mulig bli etablert.

Quisling som lovgiver

Det er i lys av dette tankegods opprettelsen av de to statsgymnasene må ses. Den sterkeste rett. Vidkun Quisling var i februar 1942 utnevnt til «ministerpresident», og gikk straks i gang med å oppføre som «lovgiver», med stor vekt på å innføre NS' program i skolen. Motstanden fra landets lærere og lektorer ble sterk, og motstandskampen endte med at 1100 lærere fra hele landet ble sendt til nærmeste fangeleir, og delvis videre til tvangsarbeide i Kirkenes. Bare et mindretall meldte seg inn i det nyopprettede og nazifiserte Lærersambandet.

Ved Gjøvik statsgymnas var det høsten 1942 ingen slik uro. Lærerne var allerede i NS-folden. De den gang 16-17 år gamle elevene var også stort sett i folden, og de oppfattet kanskje ikke alt hva som foregikk rundt dem i sin relativt isolerte og beskyttede

FOTO: JON HAUCE

Vidkun Quislings elitegymnas

tilværelse. De hadde nesten bare kontakt med «likesinnede» i lokalmiljøet, og den 74 år gamle mannen husker naturligvis fortsatt godt den «isfront» som eksisterte i forhold til andre skole- og ungdomsmiljøer.

Fremtidens førere

– Vi følte allikevel at vi var en del av en nyskaping, og var stolte over det. Vi visste at vi var utpekt til fremtidige førere og ledere.

– Men altså ikke utpekt til fremtidige «overmennesker»?
– Ikke det, men vi var naturligvis innpodet at vi var en del av det nordiske, arvtagerne etter Olav den hellige. Den gang forsto vi nok mindre av de idéer NS adopterte fra tysk nasjonalsosialisme, de nedsettende karakteristikker av «jøder og frimurere». Sant å si tror jeg ikke en eneste en av oss kjente eller hadde sett en jøde, og jeg vil den dag i dag hevde at jeg er et av de minst rasistiske mennesker i dette landet.

– Men dere var NS-folk gode som noen og trodde på saken?

– Ja, i den grad at 16 av oss høsten 1944 altså meldte oss til fronttjeneste, mot alle advarsler fra gymnassjefen, kaptein Christian L. Bjøne. Han hadde vært sjef for en kadettskole, og visste nok, i motsetning til oss, hva krig var. Vi guttene følte at «vi kunne ikke bare sitte her» mens kampene raste i øst. Vi hadde tatt inn over oss Pers Sivles heroiske ord om at «merkje det stend om mannen han stupe». Tyskerne ville nok ha sendt oss rett til fronten, men Quisling selv skal ha grepet inn og fikk avverget dette. Han ville ikke «sende Norges best ungdom» ut i en tapt krig. Vi ble overført til en slags underoffiserskole og lå i trening der til krigens slutt.

De to statsgymnasene ble således et kortvarig mellomspill i norsk historie, likhet med Quisling og hele hans regime.

NS-pedagog. I to år under okkupasjonen var Johs Myhren (86) lektor ved Quislings elitegymnas i Gjøvik.

– Vi var innstilt på å fostre frem en elite, sier han, men erkjenner i ettertid at det ikke var særlig demokratisk.

Sentral NS-pedagog beklager ingenting

Skolemannen Johs Myhren (86) var sentral i NS-kampen for å vinne de unge. Som den ene av to faglærere underviste han ved Gjøvik-gymnas og ble senere stabssjef hos «ungdomsfører» Axel Stang. Han beklager det ikke.

– Ved gymnasene fulgte vi lektorer oss tvert om privilegerte fordi vi hadde elever som sto evnemessig høyt hevet over andre. Det er liten tvil om at disse statsgymnasene var blant Quislings spesielle «hjerterbarn», men jeg kan ikke ha dårlig samvittighet for å ha undervist deres elever, sier han.

NS-ideolog

NS-ideologen, filologen og pedagogen Myhren ble i 1946 idømt 15 års tvangsarbeide for sine forhold under krigen. Dommen gjaldt flere forhold, men ikke minst hans bidrag til å vellede norsk ungdom; først som lærer ved statsgymnasene og i et halvt år, frem til tyskernes kapitulasjon, som stabssjef hos «ungdomsfører» og statsråd i departementet for arbeidstjeneste og idrett, Axel Heiberg Stang.

Myhren ble benådet i 1951, og gikk direkte fra skogshugst tilbake til skoleverket. Der gjorde han en glimrende karriere, og endte som rektor ved Vinstra landsgymnas uten noen gang å bli konfrontert med gamle synder; synder han forøvrig den dag i dag benekter å ha begått. Han tilhører den stadig minkende kretsen rundt det såkalte Institutt for Norsk okkupasjonshistorie (INO) som arbeider iherdig for å få rehabilitert gamle NS-folk, og han angrer ikke et øyeblikk på sitt politiske engasjement for Nasjonal Samling.

«Gammelnazister»

– De kaller oss foraktfullt for «gammelnazister». Det var ikke nazister vi var, men medlemmer av NS, sier den gamle mannen med verdighet.

– Men var det ikke nazi-ideologi som var grunnpilaren for statsgymnasets hele eksistens; flinke, blonde, høyreiste norske ungdommer som skulle fostres til å bli førere i et fremtidig herrefolk?

Elitegymnas. «Gjøvik FOTO: VIKEN FOLKEHØGSKOLE statsgymnas for særlig begavet ungdom» holdt hus i lokalene til Viken Folkehøgskole, som så slik ut i begynnelsen av 1940-årene.

– Formålet var naturligvis at elevene skulle bli førere i partiet eller ledere i samfunnet forøvrig, men det var bare evnene som ble målt ved uttak. Det var ikke engang nødvendig at de var tilknyttet NS, bare kandidatene var gløgge nok.

Riktignok var 22 av de 30 elevene på første kull medlemmer av Ungdomsfylkingen, NSUF, og de fleste andre hadde NS-tilknytning gjennom familien, men noe krav var det allikevel ikke. Gymnasene som sådant var som gymnas flest. Vi fulgte den sentrale læreplanen, og jeg må si at guttene oppførte seg eksemplarisk. De aller fleste ble da også senere fremtredende samfunnsborgere; professorer, advokater, leger, ja, en av dem ble endog statsråd i en arbeiderpartiregjering mange år senere.

Eliten

– De havnet altså allikevel på sett og vis blant eliten, slik meningen var, men i et helt annet og annerledes samfunn enn tenkt?

– Sånn kan det vel også sies. Ja, vi var innstilt på å fostre frem en elite, og i ettertid kan jeg vel erkjenne at det ville ha vært mer demokratisk å få til dette i en vanlig skole. I dag ville jeg være skeptisk til å samle så mange høyintellektuelle mennesker og plassere dem på ett sted. Den gang fant jeg det så utfordrende og interessant at jeg ikke betvilte fremgangsmåten.

– Men, Myhren, følte det aldri rart eller unaturlig for en akademiker med dannelse i humanistiske fag å sprade rundt i uniform for å omvende ungdommen til den nye tid, slik du gjorde mot slutten av krigen som såkalt stabssjef hos den såkalte ungdomsfører?

– Vel, vel, et sånt spørsmål kan vel også stilles, men når sant skal sies; det var veldig sjelden jeg brukte uniformen.

dag.pedersen@aftenposten.no

fakta

Statsgymnasene

- ▼ I 1942 besluttet Quisling å opprette to elitegymnas basert på tanken om: at intet måtte hindre utviklingen av det intelligente menneske; det nye Norges fremtidige ledere og førere. Elevene bodde på internat og alt var gratis.
- ▼ Det ene gymnas ble etablert samme år, på Gjøvik i leide lokaler ved den kristne Viken Folkehøgskole.

- ▼ I 1944 kom det andre statsgymnas i gang ved Su nd Folkehøgskule på Inderøy i Nord-Trøndelag.

- ▼ I Gjøvik ble det tatt opp tilsammen 61 elever i løpet av de tre årene skolen var i funksjon, inkludert 16 elever som meldte seg til tjeneste på østfronten høsten 1944. Disse kom aldri i kamp.

- ▼ Gymnasene på Inderøy i Trøndelag hadde 45 elever som fulgte det ene skoleåret før tyskernes kapitulasjon og alle Quislings fremtidsyver falt i grus.

Dokumentasjon

- ▼ Sagaen om Quislings to prestisjegymnas er lite kjent og omtalt i etterkrigshistorien. Få skriftlige kilder er tilgjengelige om dette mellomspillet i norsk skolepolitikk.

- ▼ Det var prosjektet «Norgesdokumentasjon» som bragte fenomenet frem i lyset igjen med bidrag fra gjenlevende elever og andre aktører.

- ▼ Prosjektet har samlet historier gjennom intervjuer direkte med mennesker som opplevde krigstiden fra begge sider av konflikten; både motstandsfolk og NS-medlemmer. Det er utvidet til også å gjelde etterkrigstiden.

- ▼ «Norgesdokumentasjon» har vært beskyldt for å gå gamle NS-folks ærend, fordi disse subjektivt har kunnet fortelle sin historie.

- ▼ Prosjektleder Jan Eidi tilbakeviser dette. Prosjektet gir seg ikke ut for å være historieskrivning i vitenskapelig forstand, men simpelthen personlige erindringer om vår nære og fjernere fortid.

FRA BOKEN «PARTI OG PLAKAT», SAMLAKT

«For særlig begavet ungdom»,

Under okkupasjonen var det viktig for Quisling å odle ungdommen etter sine høytflyvende nordiske herskeridealer.

To statsgymnas ble opprettet for de glupeste elevene.

DAG PEDERSEN
PER RAGNAR MØKLEBY (illustrasjon)

Om vi ble innprentet tanker om overmennesket? Vi oppfattet det ikke slik. Vi var jo bare guttunger med gode evner og så ikke på skolen som noe annet enn et alminnelig gymnas, bortsett fra at den var gratis og at vi bodde på internat, sier en av elevene fra den gang.

Den nå 74 år gamle mannen gikk på «Gjøvik statsgymnas for særlig begavet ungdom» fra 1942 og frem til han meldte seg som frivillig til østfronten i 1944. Fronttjeneste ble imidlertid aldri aktuell. Angivelig var det Quisling selv som forhindrede dette. Fra gymnaset erindrer han at det ble lagt sterk vekt på fysisk fostring ved siden av de alminnelige fag, men noen overdreven politisk indoktrinering ble ikke praktisert i skoletiden.

Det var nok heller ikke nødvendig. De aller fleste elevene ble rekruttert fra NS-familier, og var selv medlemmer av Nasjonal Samlings Ungdomsfylking (NSUF), men de uniformerte, politiske mønstringene skjedde vanligvis utenfor skolens område. Bare noen svært få av elevene falt utenfor dette NS-mønsteret. En frittalende gutt fra Finnmark erklærte seg endog som kommunist. Det fikk ingen negative følger, hevder mannen. Kameratskapet og samholdet på skolen var godt.

«Biologisk» skole

Slik avtegner altså elitegymnaset seg i mannens minne fra 60 år tilbake i tid. Ikke desto mindre la Vidkun Quisling og NS en «biologisk» og «nordisk» målestokk på sine overordnede skolepolitiske mål. Det gjaldt å skille klinten fra hveten. Der en ubarmhjertig og barsk natur i våre nordlige egne gjennom tusener av år hadde foretatt utvelgelsen av den sterke fremfor den svake, kunne skoleverket i «den nye tid» tre støtten de til.

Den rasemessige side av saken kommer tydelig frem i et foredrag holdt i 1942 av en NS-krumtapp, leder for skoleavdelingen i Kirke- og undervisningsdepartementet, ekspedisjonssjef Johannes K. Norvik. Han advarte mot en skolepolitikk som førte til «raseforarmelse». De gode arvestoffene måtte bevares, fedrelandstøelsen og følelsen

